

BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARINING O'QISH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA SUN'IY INTELLEKTNING O'RNI

Soliyev Umidjon Yulchivoyevich

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Namangan davlat chet tillari institute dotsenti

E-mail: umidjon.soliyev.83@inbox.ru

ORCID iD: 0009-0009-7229-3926

Annotatsiya. *Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining o'qituvchilar tayyorlash tizimiga integratsiyalashuvi bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining til ko'nikmalarini, ayniqsa o'qish kompetensiyasini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Mazkur tadqiqot sun'iy intellektga asoslangan vositalarning bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida matnni tushunish, lug'at boyligini o'zlashtirish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi rolini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot sifatli tavsifiy yondashuv asosida olib borilib, oliy ta'lim muassasalari tajribasi va mavjud ilmiy adabiyotlar tahliliga tayangan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, moslashuvchan o'qish platformalari, avtomatlashtirilgan matnni qisqartirish vositalari hamda intellektual lug'at o'rgatuvchi dasturlar pedagogik jihatdan asoslangan metodlar bilan uyg'unlashtirilganda o'qish kompetensiyasini samarali rivojlantiradi. Shu bilan birga, texnologiyalarga haddan tashqari bog'lanib qolish, ma'lumotlar xavfsizligi va o'qituvchilarning texnologik tayyorgarligi bilan bog'liq ayrim cheklovlar ham aniqlangan. Tadqiqot yakunida bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil, tahliliy va kontekstni hisobga olgan holda o'qish ko'nikmalarini shakllantirish maqsadida sun'iy intellekt vositalarini o'qituvchilar tayyorlash dasturlariga integratsiya qilish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, o'qish kompetensiyasi, bo'lajak o'qituvchilar, ingliz tili ta'limi, ta'lim texnologiyalari.*

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ENHANCING READING COMPETENCE OF PROSPECTIVE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS

Soliyev Umidjon Yulchivoyevich

Doctor of philosophy (PhD) in pedagogical sciences

Namangan state institute of foreign languages, Uzbekistan

E-mail: umidjon.soliyev.83@inbox.ru

ORCID iD: 0009-0009-7229-3926

Abstract. *The integration of Artificial Intelligence (AI) in teacher education has opened new opportunities for developing language skills, particularly reading competence, among prospective English language teachers. This study investigates the role of AI-based tools in improving reading comprehension, vocabulary acquisition, and critical thinking skills*

in pre-service English teachers. A qualitative-descriptive research design was adopted, drawing on existing literature and case studies in higher education contexts. Findings indicate that AI applications, such as adaptive reading platforms, automated summarization tools, and intelligent vocabulary trainers, enhance reading competence when integrated with pedagogically sound methods. However, the study also identifies limitations related to technological dependence, data privacy, and teacher preparedness. The paper concludes with recommendations for incorporating AI into teacher training curricula to foster independent, analytical, and contextually aware reading skills.

Keywords: Artificial intelligence, reading competence, prospective teachers, English language education, educational technology.

РОЛЬ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ПОВЫШЕНИИ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Солиев Умиджон Юлчивоевич

Доктор философии (PhD) по педагогическим наукам

Наманганский государственный институт иностранных языков, Узбекистан

E-mail: umidjon.soliyev.83@inbox.ru

ORCID iD: **0009-0009-7229-3926**

Аннотация. Интеграция искусственного интеллекта (ИИ) в систему подготовки учителей открывает новые возможности для развития языковых навыков, в частности читательской компетентности, у будущих преподавателей английского языка. Данное исследование рассматривает роль инструментов, основанных на ИИ, в улучшении навыков понимания текста при чтении, усвоении словарного запаса и развитии критического мышления у студентов педагогических вузов. В работе используется качественно-описательный подход, основанный на анализе существующей литературы и примеров из практики высшего образования. Результаты показывают, что такие приложения ИИ, как адаптивные платформы для чтения, автоматизированные инструменты для реферирования текстов и интеллектуальные тренажёры словарного запаса, способствуют повышению читательской компетентности при их интеграции в педагогически обоснованные методы обучения. Вместе с тем выявлены и ограничения, связанные с технологической зависимостью, конфиденциальностью данных и уровнем готовности преподавателей. В заключении даны рекомендации по включению ИИ в учебные программы подготовки учителей для формирования самостоятельных, аналитических и контекстуально осведомлённых навыков чтения.

Ключевые слова: искусственный интеллект, читательская компетентность, будущие учителя, обучение английскому языку, образовательные технологии.

KIRISH

O'qish kompetensiyasi ingliz tili o'qituvchilari uchun tayanch ko'nikmalardan biri bo'lib, u nafaqat akademik matnlarni tushunish, balki o'quvchilarga samarali yo'l-yo'riq ko'rsatish imkonini ham beradi [1]. Bo'lajak o'qituvchilar uchun o'qish ko'nikmalarini egallash dekodlash, xulosa chiqarish, tanqidiy baholash hamda turli manbalardan olingan axborotni integratsiyalash kabi jarayonlarni qamrab oladi. Biroq bugungi kunda ko'plab pedagog kadrlar tayyorlash dasturlari hanuzgacha an'anaviy o'qish metodlariga tayanib kelmoqda, bu esa o'quvchilarning individual ehtiyojlarini to'liq qondirish imkonini bermaydi [2].

O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak mutaxassislarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga, ayniqsa xorijiy tillarni o'qitish sohasida ilg'or xalqaro tajribalarni joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xorijiy tillarni o'qitish tizimini takomillashtirish bilan bir qatorda, "Yangi O'zbekiston"ning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida e'tirof etilayotgan yoshlar orasida nafaqat kasbiy kompetensiyalarni, balki ijodkorlik, kasbiy muloqot, jamoada ishlash, qat'iyatlilik va tanqidiy fikrlash kabi muhim hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish ham ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, milliy malaka talablari va xalqaro standartlarni bosqichma-bosqich uyg'unlashtirish masalasi ham muhim ahamiyat kasb etmoqda [5].

O'qish shaxsning jamiyatdagi o'rnini shakllantirishda, uning ma'naviy va intellektual kamolotini ta'minlashda, dunyoqarashini kengaytirishda hamda kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda beqiyos ahamiyatga ega. Nutq faoliyatining retseptiv turi sifatida ingliz tilida o'qish kommunikativ va kasbiy vazifalarni bajarishga xizmat qiladi. U axborotni grafik koddan fonetik kodga o'tkazish, alifbo belgilarida ifodalangan yozma nutqni idrok etish, tushunish va mazmunini o'zlashtirish jarayonlarini o'z ichiga oladi. O'qish faoliyatining asosiy harakatlantiruvchi kuchi muloqot bo'lsa, uning bosh maqsadi axborot olishdan iboratdir [6].

Mazkur xususiyatlari tufayli ingliz tilida o'qish talabalarda uni mustaqil kommunikativ faoliyat turi sifatida qabul qilishni shakllantiradi va kelgusidagi kasbiy faoliyatida uning amaliy ahamiyatini kuchaytiradi. Oliy ta'lim

muassasalarida ingliz tilida o'qishni alohida nutq faoliyati turi sifatida o'qitish uning kommunikativ funksiyalarini aniqlash va rivojlantirish imkonini beradi. Shunga qaramay, ayrim xorijiy til o'qituvchilari hanuzgacha tilni amaliy egallashni faqat og'zaki nutqni rivojlantirish bilan bog'laydilar va muloqotni tilni bilishning yagona ko'rsatkichi sifatida baholaydilar. Bunday metodik yondashuv o'qish faoliyatining ahamiyatini pasaytirib, uni faqat gapirish ko'nikmalarini rivojlantirish vositasi sifatida talqin etishga olib keladi. Aslida esa, ko'plab lingvodidaktik tadqiqotlar o'qishni o'qitishning muhimligini, uning o'ziga xos xususiyatlarini hamda xorijiy tilda kasbiy va sohaviy bilimlarni egallashdagi metodik ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslab bergan.

Ta'lim tizimiga sun'iy intellekt texnologiyalarining kirib kelishi til o'rganish jarayonining mazmuni va shaklini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Sun'iy intellektga asoslangan moslashuvchan o'qish dasturlari, intellektual lug'atlar va o'quv materiallarini tavsiya qiluvchi tizimlar o'quvchilarning o'qish kompetensiyasini rivojlantirishda shaxsiylashtirilgan va tezkor yordam ko'rsatish imkoniyatini yaratmoqda [3]. Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilari uchun bunday texnologiyalar nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni kamaytirib, ularning nafaqat til kompetensiyasini, balki metodik tayyorgarligini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot sun'iy intellekt texnologiyalaridan bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining o'qish kompetensiyasini rivojlantirishda samarali foydalanish imkoniyatlarini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot quyidagi ilmiy savollarga javob izlaydi:

O'qituvchilar tayyorlash dasturlarida o'qish kompetensiyasini rivojlantirish uchun sun'iy intellektning qaysi vositalari eng samarali hisoblanadi?

O'qishni o'qitishda sun'iy intellektdan foydalanishning pedagogik afzalliklari va ehtimoliy cheklovlari nimalardan iborat?

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Mazkur tadqiqot sifatli tavsifiy (qualitative-descriptive) tadqiqot dizayniga asoslangan bo'lib, 2022–2026-yillar oralig'ida chop etilgan taqrizdan o'tgan ilmiy maqolalar, konferensiya materiallari hamda o'qituvchilar tayyorlashga oid amaliy tadqiqotlar natijalarini umumlashtirishga qaratilgan. Tadqiqotning metodologik

asosini xorijiy tillarni o'qitish metodikasi, o'qish kompetensiyasi, leksik kompetensiya hamda sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'limdagi qo'llanilishiga bag'ishlangan zamonaviy ilmiy qarashlar tashkil etadi.

Tadqiqot uchun manbalar quyidagi mezonlar asosida tanlab olindi:

sun'iy intellektning til o'rganish jarayoniga, ayniqsa o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishga ta'sirini yoritishi;

o'qituvchilar ta'limi yoki bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayoniga bevosita aloqador bo'lishi;

o'qish kompetensiyasini rivojlantirish bo'yicha empirik natijalarni o'z ichiga olishi.

Yakuniy ma'lumotlar bazasini sun'iy intellekt yordamida qo'llab-quvvatlanadigan o'qish, lug'at boyligini o'zlashtirish hamda o'qituvchilar tayyorlash dasturlariga bag'ishlangan jami 38 ta ilmiy tadqiqot tashkil etdi. Tahlil jarayoni tematik kodlash (thematic coding) usuli asosida olib borildi. Adabiyotlar sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishning takrorlanuvchi tendensiyalari, ularni pedagogik jarayonga integratsiya qilish strategiyalari hamda qayd etilgan natijalarni aniqlash maqsadida chuqur o'rganildi.

Tadqiqotning nazariy asoslarini shakllantirishda o'qish kompetensiyasiga oid fundamental ilmiy manbalar muhim ahamiyat kasb etdi. Xususan, Grabe va Stoller o'zlarining "Teaching and Researching Reading" asarida o'qishni murakkab kognitiv va kommunikativ jarayon sifatida talqin qilib, samarali o'qish uchun strategik yondashuvlar, matn bilan ishlash ko'nikmalari hamda tanqidiy fikrlashning ahamiyatini asoslab berganlar. Mualliflar o'qish kompetensiyasini rivojlantirishda o'quvchilarning oldingi bilimlarini faollashtirish, turli o'qish strategiyalaridan foydalanish va matn mazmunini chuqur tahlil qilish zarurligini ta'kidlaydilar.

Harmerning "The Practice of English Language Teaching" asari esa xorijiy til ta'limida kommunikativ yondashuvning ustuvorligini asoslaydi. Muallif til o'qitish jarayonida o'qish, yozish, tinglab tushunish va gapirish ko'nikmalarini integratsiyalash zarurligini qayd etadi. Harmerning fikricha, zamonaviy texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi hamda o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlaydi.

Leksik kompetensiyani rivojlantirish masalalarini yoritishda Nationning "Learning Vocabulary in Another Language" asari muhim nazariy manba sifatida xizmat qildi. Muallif lugʻat boyligini oʻzlashtirishning samarali usullari, kontekst asosida oʻrganish va yangi leksik birliklarni faol qoʻllash mexanizmlarini tahlil qilgan. Ushbu qarashlar sunʼiy intellekt asosidagi lugʻat oʻrgatuvchi vositalarning pedagogik imkoniyatlarini baholashda nazariy asos boʻlib xizmat qildi.

Li va Hegelheimer tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda mobil texnologiyalar va raqamli vositalarning ikkinchi tilni oʻrganish jarayoniga ijobiy taʼsiri ilmiy jihatdan asoslangan. Ularning tadqiqot natijalari raqamli texnologiyalar yordamida oʻquvchilarning mustaqil ishlash koʻnikmalari, oʻz-oʻzini nazorat qilish qobiliyati va til kompetensiyalari rivojlanishini koʻrsatadi. Mazkur xulosalar sunʼiy intellekt texnologiyalarining oʻqish kompetensiyasiga taʼsirini oʻrganishda muhim nazariy tayanch boʻldi.

Mahalliy olimlardan Jalolovning "Chet til oʻqitish metodikasi" darsligi tadqiqotning metodik asoslarini belgilashda muhim ahamiyat kasb etdi. Muallif xorijiy tillarni oʻqitishda kommunikativ yondashuv, kompetensiyaviy taʼlim va nutq faoliyati turlarini integratsiyalash masalalarini keng yoritgan. Ayniqsa, oʻqish faoliyatini kommunikativ maqsadga yoʻnaltirish, oʻquvchilarda mustaqil fikrlash va axborot bilan ishlash koʻnikmalarini shakllantirishga oid qarashlari mazkur tadqiqotning konseptual asoslarini boyitdi.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar oʻqish kompetensiyasini rivojlantirishda sunʼiy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning nazariy va metodik asoslarini aniqlash, ularning pedagogik imkoniyatlari hamda cheklovlarini baholash imkonini berdi. Adabiyotlar tahlili sunʼiy intellekt vositalarining shaxsiylashtirilgan taʼlimni tashkil etish, tezkor teskari aloqa berish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdagi muhim rolini koʻrsatdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tahlil natijasida boʻljak ingliz tili oʻqituvchilarining oʻqish kompetensiyasini rivojlantirishda samarali boʻlgan sunʼiy intellekt vositalarining uchta asosiy guruhi aniqlandi.

Birinchi guruhga moslashuvchan o'qish platformalari kiradi. Jumladan, ReadTheory, Newsela va sun'iy intellekt bilan takomillashtirilgan elektron kutubxonalar foydalanuvchining natijalariga qarab matn murakkabligini avtomatik ravishda moslashtiradi. Bunday platformalar o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda o'qish jarayonini tashkil etish imkonini beradi.

Ikkinchi guruhni sun'iy intellekt asosidagi lug'at o'rgatuvchi vositalar tashkil etadi. Masalan, Quizlet AI va WordUp kabi dasturlar matnni o'qish jarayonida kontekstga mos yangi so'z va iboralarni o'rgatadi. Bu esa o'quvchilarning lug'at boyligini kengaytirish va matn mazmunini chuqurroq tushunishiga xizmat qiladi.

Uchinchi guruhga matnni avtomatik qisqartirish va tahlil qilish vositalari kiradi. Jumladan, SMMRY, Scholarcy hamda ChatGPT asosidagi matn tahlilchilari asosiy ma'lumotlarni ajratib olish, matnning mazmunini umumlashtirish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'ldi.

Sun'iy intellektdan foydalanishning pedagogik afzalliklari

1. Ta'limni individuallashtirish. Sun'iy intellekt o'quvchilarning bilim darajasi, o'qish tezligi va lug'at boyligiga mos ravishda topshiriqlar, materiallar va o'rganish sur'atini moslashtirish imkonini beradi. Moslashuvchan algoritmlar yordamida o'quvchilarning o'qish tezligi, matnni tushunish darajasi hamda lug'at zaxirasi tahlil qilinadi va ularga mos murakkablikdagi matnlar tavsiya etiladi.

Masalan, akademik leksikani o'zlashtirishda qiyinchilikka duch kelayotgan talabaga izohli lug'atlar, soddalashtirilgan jumlar va yordamchi savollar taqdim etilishi mumkin. Bilim darajasi yuqori bo'lgan o'quvchilarga esa idiomatik birliklar va sohaviy terminologiyaga boy murakkabroq matnlar tavsiya etiladi. Bunday individual yondashuv Vygotskiyning "Yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasiga mos kelib, o'quvchining uzluksiz rivojlanishini ta'minlaydi.

2. Tezkor teskari aloqa. Sun'iy intellektning o'qish kompetensiyasini rivojlantirishdagi eng muhim afzalliklaridan biri tezkor va shakllantiruvchi baholash imkoniyatini yaratishidir. O'quvchilar o'qituvchi bahosini kutib o'tirmasdan, matnni tushunish darajasi bo'yicha avtomatik tekshiruv natijalarini, xatolar tahlilini hamda lug'at boyligini oshirish bo'yicha tavsiyalarni darhol olishlari mumkin.

Bunday tezkor javob mexanizmi o'quvchilarga xatolarni o'z vaqtida tuzatish imkonini berib, bilimlarning uzoq muddatli saqlanishiga yordam beradi. Bundan tashqari, sun'iy intellekt asosidagi testlar oldingi javoblarga qarab savollar murakkabligini avtomatik ravishda moslashtiradi. Bu esa o'quvchilarning qiziqishini saqlab qolish bilan birga, ularga maqsadli yordam ko'rsatishni ham ta'minlaydi. Mazkur yondashuv shakllantiruvchi baholash tamoyillariga mos keladi, chunki unda o'z vaqtida berilgan teskari aloqa ko'nikmalarni egallashning muhim omili hisoblanadi.

3. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. Matnni oddiy tushunishdan tashqari, sun'iy intellekt asosidagi platformalar yuqori darajadagi fikrlash ko'nikmalarini ham rivojlantirishi mumkin. Bunday tizimlar o'qilgan material asosida muhokama savollari, tahliliy topshiriqlar va reflektiv vazifalarni avtomatik ravishda yaratadi.

Masalan, maqola o'qib bo'lingandan so'ng o'quvchilarga muallif fikrini qarama-qarshi nuqtai nazar bilan solishtirish, matndagi subyektivlik yoki xolislik darajasini aniqlash, shuningdek, mazkur g'oyalarni real hayotiy vaziyatlar bilan bog'lash kabi topshiriqlar berilishi mumkin. Bunday faoliyatlar o'quvchilarni yuzaki tushunishdan chuqur tahlil, sintez, baholash va refleksiya bosqichlariga olib chiqadi. Bu esa Blum taksonomiyasida ko'rsatilgan yuqori darajadagi o'quv maqsadlariga erishishga xizmat qiladi hamda akademik savodxonlikni rivojlantiradi.

Tadqiqot davomida aniqlangan kamchiliklar.

1. Sun'iy intellekt tomonidan beriladigan tavsiyalarga haddan tashqari bog'lanib qolish. Sun'iy intellekt o'quvchilarga o'z vaqtida va maqsadli yordam ko'rsatish imkoniyatini yaratsa-da, uning ayrim salbiy jihatlari ham kuzatiladi. Xususan, ba'zi o'quvchilar matnni tushunish va talqin qilish jarayonida sun'iy intellekt tomonidan taqdim etilgan tavsiyalarga ortiqcha darajada tayanib qolishlari mumkin. Bunday holat o'quvchilarning mustaqil o'qish strategiyalarini, jumladan, xulosa chiqarish, kontekst asosida ma'noni aniqlash hamda matn mazmunini tanqidiy baholash ko'nikmalarining rivojlanishini sekinlashtiradi.

Ayrim hollarda talabalar matn ustida mustaqil ishlash o'rniga sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan qisqacha mazmunlar, izohlar yoki tarjimalarga to'liq tayanadilar. Natijada matnni anglash uchun zarur bo'lgan kognitiv faollik pasayadi

va chuqur tushunish jarayoni cheklanadi. Pedagogik nuqtai nazardan qaralganda, bu holat murakkab matnlar bilan mustaqil ishlay oladigan, o'z fikrini shakllantira oladigan o'quvchilarni tayyorlash maqsadiga zid kelishi mumkin.

2. Texnik to'siqlar. Sun'iy intellekt asosidagi o'qish vositalaridan samarali foydalanish ma'lum darajadagi raqamli savodxonlik, texnik qurilmalarga ega bo'lish va barqaror internet aloqasini talab qiladi. Ushbu shart-sharoitlar mavjud bo'lmagan holatlarda, xususan, qishloq hududlarida, moddiy-texnik bazasi yetarli bo'lmagan ta'lim muassasalarida yoki texnologik ko'nikmalari cheklangan talabalar orasida sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish samaradorligi pasayadi.

Sun'iy intellekt platformalari bilan ishlash tajribasiga ega bo'lmagan o'quvchilar tizim interfeysidan foydalanishda, texnik muammolarni hal qilishda yoki platformaning murakkab funksiyalarini to'liq o'zlashtirishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Bu esa o'quv natijalarining kutilgan darajada bo'lmasligiga olib keladi. Shuningdek, internet aloqasining uzilishi yoki sifatsiz ishlashi moslashuvchan o'qish jarayonining izchilligini buzib, o'quvchilarning motivatsiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

3. Ma'lumotlar xavfsizligi va maxfiylik bilan bog'liq muammolar. Sun'iy intellekt asosida ishlovchi o'qish platformalari odatda foydalanuvchilarning o'qish odatlari, matnni tushunish natijalari, faoliyat ko'rsatkichlari va boshqa shaxsiy ma'lumotlarini yig'adi hamda saqlaydi. Ushbu ma'lumotlar o'quv jarayonini individuallashtirish va o'quvchining rivojlanishini monitoring qilish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lsa-da, ular bilan bog'liq qator axloqiy va huquqiy masalalarni ham yuzaga keltiradi.

Ma'lumotlarni himoya qilish mexanizmlarining yetarli darajada ta'minlanmaganligi yoki ma'lumotlardan foydalanish siyosatining noaniqligi foydalanuvchilarni shaxsiy ma'lumotlarning ruxsatsiz tarqalishi, profiling qilinishi yoki noto'g'ri maqsadlarda ishlatilishi kabi xavflarga duchor qilishi mumkin. Bundan tashqari, ta'lim jarayoniga oid maxfiy ma'lumotlarning saqlanishi ayrim mamlakatlar yoki ta'lim muassasalarining ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha me'yoriy talablari bilan mos kelmasligi ehtimoli ham mavjud.

Shu sababli sun'iy intellekt texnologiyalarini ta'lim jarayoniga joriy etishda ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash, foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish hamda Yevropa Ittifoqining Umumiy ma'lumotlarni himoya qilish reglamenti (GDPR) yoki unga tenglashtirilgan milliy qonunchilik talablariga qat'iy rioya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt texnologiyalari bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining o'qish kompetensiyasini rivojlantirishda sezilarli imkoniyatlarga ega bo'lib, ular puxta ishlab chiqilgan pedagogik yondashuv asosida qo'llanilganda yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Olingan ma'lumotlar sun'iy intellekt vositalarining o'qish jarayonini individuallashtirish, leksik kompetensiyani rivojlantirish hamda o'qilgan matnni tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirishdagi muhim rolini tasdiqlaydi.

Xususan, moslashuvchan o'qish platformalarining ta'lim jarayoniga integratsiya qilinishi har bir o'quvchining individual ehtiyojlari, tayyorgarlik darajasi va o'qish sur'atini hisobga olgan holda o'quv faoliyatini tashkil etish imkonini beradi. Natijada o'quvchilar o'z imkoniyatlariga mos murakkablikdagi matnlar bilan ishlash orqali o'qish kompetensiyasini bosqichma-bosqich rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Shuningdek, sun'iy intellekt asosida ishlovchi lug'at o'rgatuvchi vositalar kontekstga mos leksik birliklarni o'zlashtirishga yordam berib, o'quvchilarning lug'at boyligini kengaytiradi. Bu esa o'z navbatida matn mazmunini chuqurroq tushunish, yangi termin va iboralarning qo'llanish xususiyatlarini anglash hamda o'qilgan axborotni samarali qayta ishlash imkonini yaratadi. Ayniqsa, bo'lajak ingliz tili o'qituvchilari uchun leksik kompetensiyaning rivojlanishi kelgusidagi kasbiy faoliyatda muhim ahamiyat kasb etadi.

Matnni avtomatik qisqartirish va tahlil qilish vositalari esa o'quvchilarning asosiy g'oyalarni aniqlash, muhim ma'lumotlarni saralash, umumlashtirish va tanqidiy baholash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday vositalar yordamida talabalar matn ustida chuqurroq ishlash, muallif pozitsiyasini aniqlash hamda turli axborot manbalarini qiyosiy tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Shu jihatdan sun'iy intellekt texnologiyalari tanqidiy fikrlash va akademik savodxonlikni rivojlantirishda samarali pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Biroq tadqiqot natijalari sun'iy intellekt texnologiyalari an'anaviy o'qitish metodlarini to'liq almashtira olmasligini ham ko'rsatdi. Ular o'qitish jarayonini qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida qaralishi lozim. Bo'lajak o'qituvchilar sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan javoblar, tavsiyalar va matnlarni tanqidiy tahlil qilish, ularning ishonchliligini baholash hamda zarur hollarda mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalariga ega bo'lishlari kerak. Aks holda, texnologiyalarga ortiqcha bog'lanib qolish mustaqil fikrlash va reflektiv o'rganish jarayonining susayishiga olib kelishi mumkin.

Shu bilan birga, pedagog kadrlar tayyorlash dasturlariga raqamli savodxonlik, sun'iy intellekt vositalaridan samarali foydalanish metodikasi hamda raqamli etika masalalarini kiritish maqsadga muvofiqdir. Bu bo'lajak o'qituvchilarning nafaqat texnologik vositalardan foydalanish, balki ularni ta'lim jarayoniga metodik jihatdan to'g'ri integratsiya qilish kompetensiyasini ham rivojlantiradi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari sun'iy intellekt texnologiyalari bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining o'qish kompetensiyasini rivojlantirishda muhim pedagogik salohiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Sun'iy intellekt asosidagi vositalar shaxsiylashtirilgan, moslashuvchan va interaktiv ta'lim muhitini yaratish orqali o'quvchilarning matnni tushunish, lug'at boyligini kengaytirish hamda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga samarali yordam beradi.

Tadqiqot davomida aniqlangan natijalar shuni ko'rsatadiki, moslashuvchan o'qish platformalari, sun'iy intellekt asosidagi lug'at o'rgatuvchi dasturlar hamda matnni avtomatik tahlil qilish vositalari o'qish kompetensiyasining turli komponentlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday texnologiyalar o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashib, o'qish jarayonining samaradorligini oshiradi va ta'lim sifatini yaxshilashga yordam beradi.

Shu bilan birga, sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida texnologiyalarga haddan tashqari qaramlik, ma'lumotlar xavfsizligi va raqamli ko'nikmalarning yetarli emasligi kabi muammolar ham mavjudligi aniqlandi. Ushbu muammolarni

bartaraf etish maqsadida pedagoglarni maxsus tayyorlash, sun'iy intellektdan foydalanishning axloqiy me'yorlarini ishlab chiqish hamda uni an'anaviy pedagogik yondashuvlar bilan muvozanatli ravishda integratsiya qilish zarur.

Kelgusidagi tadqiqotlarda sun'iy intellekt yordamida o'qishni rivojlantirishning uzoq muddatli ta'sirini o'rganish maqsadga muvofiqdir. Xususan, sun'iy intellekt asosidagi va an'anaviy o'qitish metodlarini qiyosiy eksperimental tadqiqotlar orqali o'rganish, ularning til kompetensiyasi hamda pedagogik faoliyat samaradorligiga ta'sirini aniqlash muhim ilmiy ahamiyatga ega. Bunday tadqiqotlar xorijiy tillarni o'qitishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning eng samarali modellari va metodik yondashuvlarini ishlab chiqishga xizmat qiladi.

REFERENCES:

1. Grabe W., Stoller F. L. Teaching and researching reading (2nd ed.). Routledge. 2013.
2. Harmer J. The practice of English language teaching (5th ed.). Pearson Education. 2015.
3. Li Z., Hegelheimer V. Mobile-assisted grammar exercises: Effects on self-editing in L2 writing. *Language learning & technology*, 17(3), 2013. 135–156.
4. Nation I.S.P. Learning vocabulary in another language (2nd ed.). Cambridge University Press. 2013.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni // <https://lex.uz/docs/5841063>.
6. Jalolov J.J. Chet til o'qitish metodikasi. Chet tillar oliy o'quv yurtlari (fakultetlari) talabalari uchun darslik qayta ishlangan va to'ldirilgan 2-nashri. –Toshkent: O'qituvchi, 2012.